

Noves dades sobre el casal d'Olivet

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
1997

89

La descoberta, fa un parell d'anys, de les restes de la *domus* casa forta d'Olivet ha permès rescatar d'un oblit de segles aquesta notable edificació i centre històric del Vallès, totalment ignorada a desgrat de trobar-se en un indret densament poblat¹. Això ha estat per al qui signa aquestes pàgines un motiu de goig, perquè feia molts anys que en buscava, sense èxit, l'emplaçament². La importància de les ruïnes d'aquest casal i la satisfacció de veure complert un vell desig que m'havia fet passejar i preguntar, sense succés, sobre l'existència d'un lloc anomenat Olivet prop de Santa Justa de Lliçà d'Amunt —antigament dita Santa Justa d'Olivet, prop de ca n'Amell— em mouen a donar a conèixer algunes de les notícies que sobre el passat d'aquest casal consten al nostre fitxer i que no hem vist consignades en el treball citat a la nota 1.

La primera notícia que vam trobar impresa sobre aquest casal és un estudi sobre la parròquia de l'Ametlla editat el 1972³. El seu autor hi transcriu la segona acta de consagració de Sant Genís de l'Ametlla, feta el 23 de setembre de 1123 pel bisbe de Barcelona sant Oleguer, en la qual, en donar els límits de la parròquia, diu: «a meridie subtus insulam de Puteo, que est Bernardii Pontii de Oliveto, et transit super domum Carbonelli eiusdem Oliveti, et

¹ Vegeu sobre això el treball de Joaquim Camp i Herrero i de Jaume Dantí i Riu (1994): «El Casal d'Olivet», en *Lauro. Revista del Museu de Granollers*, núm. 7, pàg. 25-34.

² Les meves recerques històriques, iniciades el 1955, sobre la vila i el castell de Taradell, i les que alguns anys més tard vaig fer sobre Centelles em van fer topar tot seguit amb la *Domus de Oliveto* del terme de Canovelles, propietat des del segle XIII com a mínim dels Riudeperes, castlans del Castell de Taradell entre el 1250 i el 1393, i en part propietat del prior o rector de l'hospital de Sant Antoni i Santa Maria de les Codines —sota Centelles— a partir del 1338. La prova d'això radica que dintre l'escassa bibliografia existent sobre aquest casal tenen un lloc primordial les notícies que vam publicar en *Els Castells Catalans*, vol. IV, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1973, pàg. 1.047, nota 19, i les que vam incloure en la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, 1a ed. de maig de 1982 i 2a ed. de 1991, pàg. 172 i 260, on a més d'insistir sobre la situació de la *domus* prop de Santa Justa de Lliçà d'Amunt inseríem les notícies del seu domini sobre una part del mercat de Granollers, tretes de la documentació de l'hospital de les Codines, conservada a l'arxiu de la família Centelles, ara dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

³ Antoni Bassolas i Lligadas (1972). *Sant Genís de l'Ametlla del Vallès. Una parròquia mil·lenària*, Ed. Montblanc, Barcelona, pàg. 29 i 166-168.

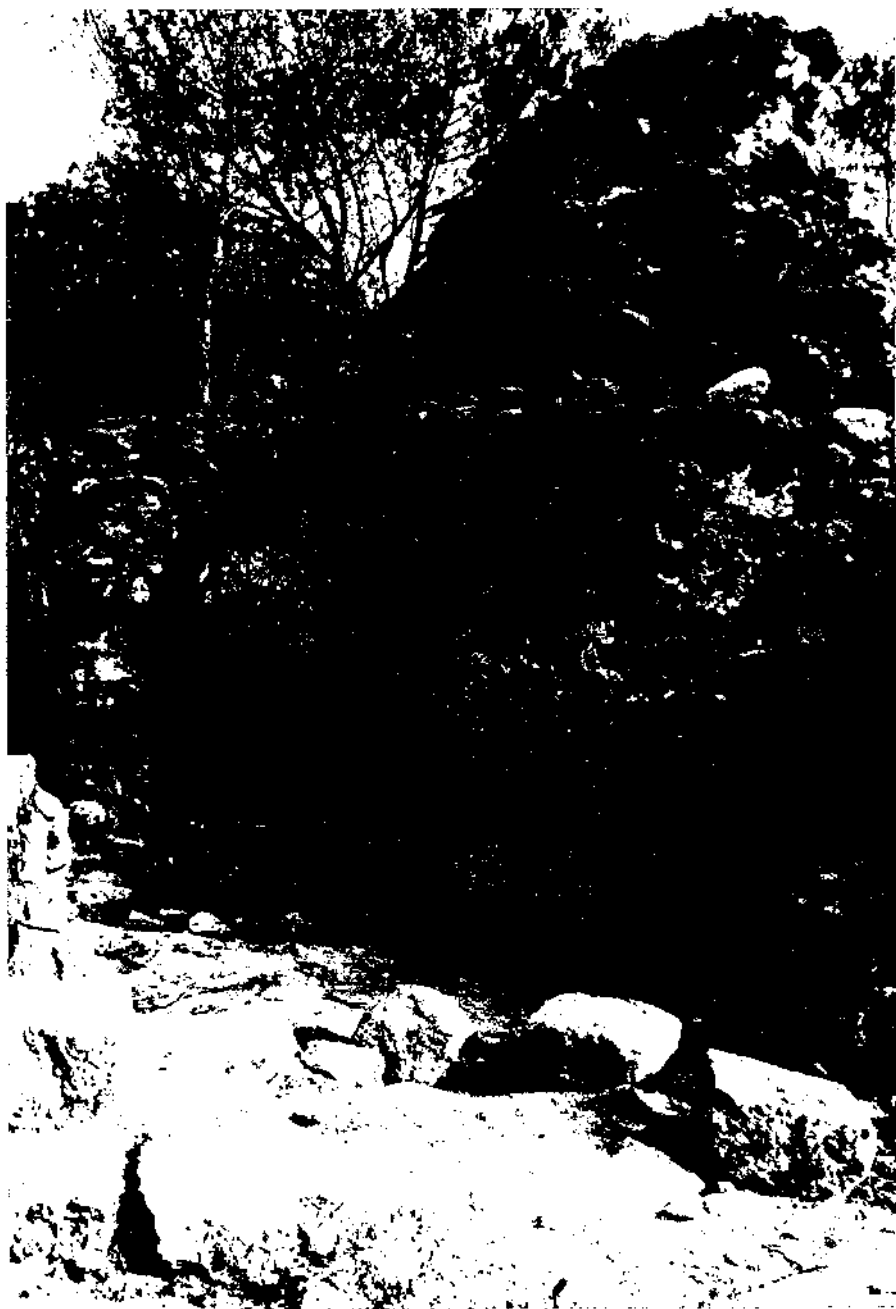
potenditur usque ad ipsum marginem unde itur ad Spinam...» Signen l'acta personatges notables dels voltants que assistirien a la festa de la consagració, com ara els Plandolit, els Torroella o els Sant Cristòfol, i entre ells també *Geralli Oggeri de Oliveto*, *Guilelmi Bernardi de Oliveto* i *Petri Raimundi de Oliveto*. Així mateix hi signa, sense el cognom o locatiu, un altre *Geralli Oggeri*, d'igual nom que el que considerem senyor del casal d'Olivet⁴. En fer el comentari de l'acta, Mn. Bassolas escriu: «La casa d'en Carbonell, potser l'actual de Can Marquès de Canovelles. Aquesta i les anteriors Cases d'en Pous, ens diu l'Acta que eren propietat d'en Pere Ponç d'Olivera o Oliveto. De fet hem trobat que un tal Oliveto era el gran propietari de totes les terres al voltant de l'església de Santa Justa de Lliçà d'Amunt; a aquesta parròquia certament pertanyia la citada Casa Marquès. Inclús de la dita església hem trobat escrit 'Sta. Justa d'Olivet'. D'aquesta Casa Carbonell i s'allarga el terme, continua l'Acta, fins al camí que va a l'Espina, mas o casa situada a prop de Sant Cristòfol, com hem vist anteriorment.» No anava gens desencertat el rector de l'Ametlla en les seves precisions, i hi demostra que havia consultat les paperetes de Mn. Josep Mas que es guarden a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona, a la casa de l'Ardiaca, on s'esmenta Santa Justa d'Olivet. Tanmateix, Mn. Bassolas dubta amb el nom d'Olivet, que en algun moment tradueix per Olivera.

El segon esment del casal o de la família propietària del casal és del 1154. Es tracta del testament del noble o cavaller Pere Poc de Canovelles —d'un llinatge tampoc no estudiat—, que va testar amb motiu de voler anar a visitar el Sant Sepulcre de Jerusalem. En aquest testament fa marmessors Arnau GERAL d'Olivet, Pere de Santa Eugènia i la seva esposa Ermessenda⁵.

Després de més d'un segle de falta de notícies, les retrobem en estudiar la família Riudeperes, que sola o amb participació d'altres senyors va posseir aquest casal més de tres-cents anys. La família Riudeperes és una família de cavallers i donzells de la plana de Vic que tenia el seu casal i nucli central dels seus dominis a l'actual

⁴ A. Bassolas, *op. cit.*, pàg. 168.

⁵ Per la seva importància, transcrivim al final del present treball aquest document guardat a l'Arx. Cap. de Vic, calaix 6, doc. 1.197.

Casal d'Olivet. Estat de les restes del casal després de la cam-panya de 1997.
(Fotografia: Joaquim Camps).

terme de Calldetenes, prop del priorat canonical i després convent de Sant Tomàs de Riudeperes, actualment ben conservat. El nom de Riu-de-peres, inicialment *Rivo-petrarum* i més tard *Rivopirorum*, consta des del 948 en la rica documentació de la catedral de Vic aplicat al torrent dit també d'Altarriba o Riudeperes i a la sufragània de Sant Martí de Riudeperes. És una família molt documentada per la seva vinculació a la canònica de Sant Tomàs de Riudeperes, que van fundar, reedificar i fer consagrar el 1095 Berenguer Amalric i el seu germà Ricard, canonge sagristà de Vic⁶. Al costat de cavallers i donzells, va donar almenys tres canonges a la seu de Vic i dos abats a l'Estany: Berenguer de Riudeperes (1316-1329), que té el seu sarcòfag amb l'escut familiar al claustre del monestir de l'Estany, i Marc de Riudeperes, abat el 1371 i el 1372.

La família es va dividir en dues branques que tenien els casals una al costat de l'altra al llarg dels segles XII i XIII, però el patrimoni es va refondre de nou el 1301 quan Tomàs de Riudeperes va adquirir el patrimoni de l'altra branca⁷. Aquesta branca restant és la que tenia, almenys, una part del domini de la *domus* d'Olivet des dels volts del 1250. La pubilla d'aquesta branca, Guillerma de Riudeperes, es va casar abans del 1260 amb Berenguer de Taradell, castlà del castell del mateix nom; per això aquesta família va tenir més d'un segle la castlania de Taradell fins que el 1353 Bernat de Riudeperes, afincat ja al Vallès, la va vendre a Roger de Vilademany⁸.

El primer esment directe del domini dels Riudeperes sobre Olivet és del 1289; però, pel tenor del document, aquest domini —no sabem si heretat o comprat— venia ja d'antic. El 16 de maig de 1285, el cavaller Guillem de Riudeperes, pare d'una extensa fillada, va fer testament amb motiu de voler anar «amb l'exèrcit reial al Coll

⁶ Vegeu *Catalunya Romànica*, II, Osona I, Barcelona, 1984, pàg. 171-180.

⁷ Consta això per la venda del patrimoni que els marmessors d'Elisenda de Riudeperes van fer i en la qual llegim: *vendimus vobis Tomae de Rivopirorum totam ipsam domum et fortitudinem cum area et quintana, muro et vallo, que se tenet cum dicta domo et fortitudine vobis vendita.* (C. F. Vic, Anònims, 1300-1301, fo. 376.)

⁸ C. F. Vic, Not. Pere de Puig-jorn 8, 1353, fol. 90-92. Extractem aquest període de la història dels Riudeperes en el nostre llibre *Taradell. Passat i present d'un terme i vila d'Osona*, I, 1994, pàg. 97-100. L'existència d'un altre Granollers —amb la seva església dedicada també a sant Esteve— a la plana de Vic pot portar sovint a equivocacions. Creiem inicialment que es referia a Granollers del Vallès un document del 22 d'abril del 1281 pel fet que Arnau de Gurb, bisbe de Barcelona, com a marmessor del difunt Bernat de Gurb, donava a Elisenda de Riudeperes els rèdits que ell, per raó de la seva marmessoria, rebia *in domo de Granullaris* i als masos, possessions i drets de la dita *domus* o casa forta. (C. F. Vic, Man. 1279-1281, s. f.) Tanmateix, ens inclinem a creure que es tracta d'una *domus* de Granollers de la Plana de l'antic terme del castell de Gurb.

de Panissars per lluitar contra els francesos». En el testament fa deixes a diferents fills, a tres dels quals perquè puguin estudiar i esdevenir clergues; també en fa a una filla monja de Sant Daniel de Girona, a l'hereu Tomàs i al gendre Gerald de Paba, casat amb Alamanda. Per aquest temps la família no devia estar gaire bé econòmicament, perquè consta que tenia els béns de la castlania de Taradell empenyorats al clergue Oliver de Taradell, germà del testador, i els de la *domus* d'Olivet a Gerald de Paba per raó del dot d'Alamanda. En el seu testament, Guillem de Riudeperes disposa que Gerald de Paba li retorni la *domus* d'Olivet perquè la tenia assignada a la seva muller, i en compensació li dona o obliga els béns de la *domus* de Riudeperes⁹. Guillem de Riudeperes no va morir en la lluita del coll de Panissars i va viure encara molts anys, cosa que li permetria redimir la penyora sobre Olivet i el casal de Riudeperes.

De fet, d'ara endavant els Riudeperes figuren com a senyors d'Olivet, bé que aviat trobem que el domini, almenys del territori o dels béns adscrits al casal, és compartit amb el beneficiat o rector de l'hospital de Sant Antoni de les Codines —sota Centelles— i amb la priora del convent de Santa Maria de Jonqueres de Barcelona, de l'orde de Sant Jaume de l'Espasa. No sabem quin és l'origen d'aquest repartiment o de la divisió del domini de la *domus* d'Olivet, però podria ésser molt antic; es podria haver fet dintre del segle XIII per disposició testamentària, per venda o per algun altre sistema d'alienació fet pels senyors originals d'Olivet.

A més de les notícies referents als Riudeperes comptem amb un altre fons documental sobre Olivet procedent de l'arxiu familiar dels Centelles, ara dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó¹⁰. Un primer document del 26 d'agost de 1308 ens diu que Blanca de Centelles, filla del desventurat matrimoni de Bernat de Centelles i de Saurina de Terrassa¹¹, al cap de poc d'enviudar de Galzeran de Cabrenys va vendre a Ramon d'Hostalric, per 4.000 sous

⁹ C. F. Vic. Testaments, III, fol. 120.

¹⁰ Vam consultar aquest fons cap al 1956 quan encara es trobava a la casa Centelles de la baixada de Sant Miquel de Barcelona, i aquests documents es trobaren al lligall 1 de l'ordenació del canonge Puig titulat *Hospital de las Codinas*, doc. 1, 4, 7 i 14. Algunes d'aquestes notícies les hem publicat en unes pàgines d'història annexes als goigs de Sant Antoni de les Codines (1968) i en *Centelles. Aproximació a la seva història*, 1987, pàg. 76-77.

¹¹ Joaquim Verdaguer: «Blanca de Centelles, senyora del castell de Vallparadis i del castell palau de Terrassa». *Dones Terrassenques*/2. Publicacions de l'Ajuntament de Terrassa, 1996.

barcelonesos, els drets que li corresponien de la *domus* d'Olivet —del Vallès— de la parròquia de Sant Feliu de Canovelles i les seves possessions (doc. 1). Tres anys més tard, el 19 d'agost de 1311, Ramon d'Hostalric revenia a Bernat de Centelles, castlà del castell de Sitges, la *domus* d'Olivet —situada al Vallès, a la parròquia de Sant Feliu de Canovelles— amb tots els masos, les terres i els drets feudals que tenia per raó d'aquesta a les parròquies de Granollers i de Sant Julià de Palou per 4.000 sous. El venedor fa constar que ho tenia per compra feta a Blanca, viuda de Galzeran de Cabrenys, filla de Bernat de Centelles (doc. 4). Això permet suposar que Blanca de Centelles hauria esdevingut senyora d'una part d'Olivet per deixa de la seva mare Saurina de Terrassa, que havia mort el 1298.

L'any 1338, per successió familiar, posseïa part de la *domus* d'Olivet Gilabert de Centelles, renebot de Bernat i pare de Blanca, que era senyor del castell de Nules —al regne de València— i que era fill d'un altre Gilabert de Centelles, germà de Bernat IV i senyor de la baronia de Centelles. Gilabert de Centelles pare, entorn del 1320, havia fundat l'hospital de pelegrins dit *de les Codines* al costat de la capella de Santa Maria i Sant Antoni de les Codines —sota Centelles— al peu del camí ral de Barcelona a Vic, a la sortida del Congost. Fou Mn. Bernat de Vinyoles, rector d'aquest hospital, el qui, en el moment que materialitzava les rendes de la nova fundació, va comprar a Gilabert de Centelles fill, el 24 d'abril de 1338, el domini que ell tenia a la *Domus de Oliveto* —situada al Vallès, prop la vila de Granollers— *cum suo fortalicio*, masos, terres, homes i dones, entrades, etc... El venedor fa constar en el document que posseïa aquesta *domus* en indivís amb Tomàs de Riudeperes i amb el monestir de Santa Maria de Jonqueres, i que els rèdits produïen una renda de 300 sous l'any. Ignorem el preu exacte de la compra perquè aquest anava comprès en els 6.500 sous barcelonesos, quantitat global per la qual el beneficiat i rector de les Codines va comprar els drets que Gilabert de Centelles tenia al terme del castell de Castellar del Vallès (doc. 7).

En aquest fons documental de la casa de Centelles hi havia encara altres documents més tardans sobre Olivet dels quals no vam pendre nota, entre els quals un del 8 de desembre de 1358 en què Mn. Bernat Soler, nou rector de l'hospital de les Codines, signava per raó de senyoria en la venda que Marc Serra i els seus van fer a Jaume Tria de la parròquia de Canovelles —del mas Falgar, situat

a la sagrera de Sant Feliu de Canovelles— per 10 lliures de moneda barcelonesa de tern. Aquest mas —diu el document— estava en domini indivís dels senyors d'Olivet (doc. 14).

Segurament que en els fons documentals de Santa Maria de Jonqueres es podria aclarir l'origen de la part de domini que aquest monestir tenia sobre l'antic casal d'Olivet. En les informacions sobre aquest condomini, procedents de la documentació de can Marquès —extractades en el treball de J. Camp i J. Dantí citat en la nota 1—, s'hi poden afegir aquestes del fons de l'hospital de les Codines i també una d'esparsa del 19 de desembre del 1345 per la qual Guillem de Riudeperes, Francesc de Vinyoles (procurador del seu germà Bernat de Vinyoles, rector de l'hospital de Santa Maria i Sant Antoni de les Codines) i Gerdal de Besora, *nos omnes domini Domus de Oliveto*, redueixen a Pere de Ninou, de la parròquia de Sant Julià de Palou, els censos que els pagava pel seu mas i les seves terres d'un sextè a un vuitè. Aquest document es va cloure i es va autoritzar l'any 1351 quan era prioressa de Jonqueres Alamanda de Sant Vicenç, per defunció de Gerdal de Besora¹².

Com a conclusió d'aquestes escasses notícies, les quals, tanmateix, ajudaran a conèixer millor aquesta casa forta rescatada fa poc de l'oblit, ens afermem en la convicció que el casal d'Olivet i la seva notable propietat deriven d'una gran vil·la rural de l'alta edat mitjana, potser amb l'inici en l'època de la romanització. Les excavacions que s'hi han fet no invaliden això i potser ho podran corroborar.

Un estudi de les antigues *domi*, molt abundants en alguns sectors de la Catalunya Vella, (entre els quals Osona) indiquen que aquestes residències fortificades eren propietat de famílies alieres —les més antigues— o de famílies de cavallers o castlans, les quals s'originaren en els segles XII i XIII. Olivet es compta, sens cap dubte, entre les primeres.

La documentació dels segles XIV i XV, almenys entre el 1320 i el 1454, ens presenta els Riudeperes residint a la vila de Granollers, no al casal d'Olivet. Això, i segurament el domini en indivís, impedi segurament que el casal es renovés en època gòtica, com tants altres del país, i per tant fa molt més interessant el seu estudi arqueològic.

¹² A. P. Sant Feliu de Codines. Pergamí de la coberta d'un petit manual del 1731.

Apèndix

Pere Poc de Canovelles fa testament amb motiu de voler anar a visitar el Sant Sepulcre de Jerusalem. Té molts béns a Osona, d'on prové la seva família:

29 de desembre de 1154

In Dei nomine. Ego Petrus Pauci de Canoveles volo pèrgere a Domino Deo et Sanctum Sepulcrum Iherusalem et facio hunc meum testamentum cum pleno sensu et memoria integra. Eligo manumissores meos, id sunt Arnallo Gerrallo de Oliveto, et Petro de Sancta Eugenia et uxor mea Ermesende. Obsecro vos ut distribuatis omnes res nostras sicut hic invenerint ordinatum. In primis concedo ad uxor mea Ermesendem omnibus meis sarracenis et sarracenas, et bovos et asinos et ovas et porcos et mula una et cubos et tonnas et omnia mea vascula maiore vel minore, totum relinquo ad uxor mea fideliter. Et nostros debitos quod in simul debemus in simul siant solutos, et de nostro pane et de nostro vino de novo veniente ego apprehendit (sic) medietatem, de istam medietatem dimitto ad sancti Felicis moabatino uno, ad suo presbiter emina una de blad. Dimitto ad sedis Barchinone et a kanonica in simul de istam terciam partem. Relinquo ad Petri de Sancta Eugenia istas duas partes, alias duas qui remanunt dimitto ad uxor mea ipsam terciam partem. Aliam terciam qui ad me remanunt dimitto ad Sancti Genesii de Taradelli cum suis clericis migera una de blad. Relinquo ad Sancte Marie Monte rotundo quarteria una de blad, ad Sancti Petri de Vici alia, ad Sancte Marie Rotunda alia, ad Sancte Marie Rivipollensis migera una de blad, ad Sancti Johannes de Prato quarteria una, ad Borda tres quarterias de blad, dimitto ad Rossel migera una. Relinquo ad Arnallo nepotem meum ubi habitat Petro Compain cum suis pertinentiis et cum uno campo qui vocant Fruguger, tali modo quod si illi obierit sine infante de legitimo coniugio remaneat ad Ospicium Iherosolimi. Relinquo ad nepotem meum Berengarii ipsum mansum de Terrarios cum ipsa pignera de Monte cunier. Relinquo ad Petro nepotem meum ipsum mansum ubi habitat Arnallo Budiga. Relinquo ad Ermesendem nepota mea ipsum mansum de Gurri, et alium mansum de Campo cum illarum pertinentium et cum suam medietatem de alodio, et totos meos feuos ubique ibi habeo et meis tenedonibus fideliter, tali modo quod si illa obierit sine infante legitime ipsum mansum supradictum cum tenedonibus et pertinentiis revertat ad Raimundo et ad Guillermo. Relinque ad sorori mee Garisendem cum filiis suis texa una de terra ad Petroselli qui mihi advenit propter avus meum que est condam. Dimitto ad sorori mee de Castello cervium cum filiis ipso meo alodio quod habeo Pradel malan, et ipsum alodio quod habeo ad Sancti Iohannes et medietatem de ipsum mansum de Guillemi Solani, tali modo ut per unumquemque annum retadat ad

Sancte Marie Stagni libram unam de cera. Reli(n)quo ad uxor mea ipsa mea pignora de Collo de Sabadelli quod teneo de Petro de Sancta Eugenia per XIII morabatinos. Relinquo ad uxor mea ipsas meas pignoras quod habeo in Ausona totas ab integras fideliter. Relinquo ad mea nepota Ermesende medietatem de ipsos meos cubos et tonnas quod habeo in Ausona, tali modo quod si illa discesserit sine infante legitime revertat ad Berengarii nepote meo. Relinquo ad Borda duodecim solidos denariorum quod ego illa debeo quod fiant solutos de omnes res nostras in similiter. Relinquo ad Berengarii nepote quatuor moabatinos quod uxor mea illi persolvam et si illa discesserit habeat super unum asino. Relinquo ad soror mea Poca quod si opus illa in venerit abeat vitam supra dicta honore. Ista meas lexaciones quod habeo factas ad uxor mea si illa ante me obierit prenda medietatem ad suam voluntatem faciendam, alteram medietatem mihi remaneat. Relinquo istam medietatem qui ad me remanet ad Ospicium Iherosolimi si ego obierit. Relinquo ad Raimundo filii de Petro de Sancta Eugenia quod habeo nutriti ipsas meas domos et meas plantes et meas adquisiciones quod habeo in Vallense exceptus ipsos feuos quod habeo de Raimundo Bernardo de Fexes. Relinquo ad Ospicium Iherosolimi medietatem de omne meum alodium quod habeo in Ausona et sex moabatinos quod mihi debet Petri de Pradel mala. Tali modo ut iubet, teneat et habeat in vita sua et retadat ad ospicium quartum cum biaciatico fideliter, et fiant suum dominicum sicut meus est, et si Ermesendem nepota mea obierit sine infantem legitime remaneat suum alodium ad Ospicium Iherosolimi et teneat Lobet similiter. Omnia qui est supradicta remaneat ad uxor mea in diebus vite sue fideliter. Omnia dicta superius scripta tam honore quam uxore totum remaneat ad Petro de Sancta Eugenia in suum bono causimento. Actum est hoc .III. Kalendas Ianuarii. Anno .XVII. Regni regis Ledovici iunioris. Sig+num Petri Pauci qui hunc testamentum facio et firmo et firmare rogo sig+num Arnaldo Geraldo. Sig+num Ermesen. Sig+num Petri de Sancta Eugenia. Sig+num Lobet. Sig+num Bord. Nos qui hec vidimus et audivimus et laudamus et confirmamus et si opus venit que iuramus.

Petrus sacerdos qui hoc translatus scripsit die et anno quo supra-

Còpia coetània de l'original a l'Arxiu Capitular de Vic, calaix 6, doc. 1197¹³.

Antoni Pladevall i Font

*Historiador i membre
de l'Institut d'Estudis Catalans*

¹³ Cal advertir que l'autor copista del document tenia un coneixement molt imperfecte del llatí i per això la manca de concordança de casos i la mala conjugació de verbs no són faltes de la transcripció sinó del document.

